

Boekverslag Scholieren.com

Schaduwbeeld of het geheim van Appeltern door Hella S. Haasse

Rachel

Module 11 Opdracht 17 'Schaduwbeeld of het geheim van Appeltern'

Beschrijvingsopdracht

Hella S. Haasse, Schaduwbeeld of het geheim van Appeltern. Kroniek van een leven. Amsterdam 1989 (tweede druk)

Motivatie boekkeuze

Ik moest nog een laatste boek lezen en ik wou graag een boek lezen van een schrijver waar ik nog geen boeken van had gelezen. Dit is dus dit boek geworden. Het sprak me aan omdat het over een periode uit de geschiedenis gaat waarover ik nog niet veel weet.

Win een weekend Breda met 3 vrienden en...

ontdek de leukste studentenstad van het zuiden!

KLIK HIER →

OPEN DAG 7 november a.s.

Aangeboden door: **NHTV** internationaal hoger onderwijs Breda

een weekend Breda met 3 vrienden en...
Ontdek de leukste stad van het zuiden!
Aangeboden door: NHTV Internationaal hoger onderwijs Breda
OPEN DAG 7 november a.s.

scholieren
.com

Samenvatting

‘Joan Derk van der Capellen (1741-1784) noemde zich, terecht volgens Jan en Annie Romein in 'Erflaters van onze beschaving', 'de tribuun der burgerij'. Als jonge man baande hij zich met moeite een weg naar de politiek, door zijn admittie te forceren tot de Overijsselse Ridderschap (1779) en zo tot de Staten. Het is de tijd van de regenten: de Republiek der Verenigde Nederlanden wordt gekenmerkt door oligarchisch, aristocratisch bestuur. Stadhouders prins Willem V treedt, onder invloed van zijn voogd en adviseur de hertog van Brunswijk Wolfenbüttel, vaak op als absoluut-monarch.

Het rommelt weliswaar onder de burgerij, maar dat neemt bij lange na niet zulke vormen aan als in Frankrijk en Amerika. Van der Capellen correspondeert met de 'nieuwlichters' in andere landen. Hij verzet zich in en buiten de Staten steeds meer tegen machtsmisbruik en de behandeling van de burger als een onmondige. In 1781 verschijnt er een hartstochtelijk pamflet tegen Willem V en zijn raadgevers: de bekende 'Brief aan het volk van Nederland', een oproep aan de natie om oude vrijheden en rechten te verdedigen.

Joan Derk ontwierp dit kritische geschrift, waarschijnlijk in samenwerking met zijn vriend de predikant Francois van der Kemp, op zijn landgoed Huis Appeltern.’

Het boek gaat over deze geschiedkundige gebeurtenis. Het gaat over Joan Derk van der Capellen, zoon van Frederik van der Capellen. Frederik is erg succesvol in het leger en ergert zich aan het zwakke gestel van Joan Derk. Joan Derk gaat studeren en komt daar in contact met de Nederlandse politiek. Hij wil toegelaten worden tot de Staten van Overijssel (alle staten hebben samen de helft van de regering in handen). Na veel moeite en hulp van zijn neven, die goede contacten hebben met stadhouder Willem V, lukt dit. Al snel ontpopt hij zich als beschermheer van de lagere klassen en steunt hij de Verenigde Staten om onafhankelijk te worden van Engeland. Helaas krijgt hij geen steun in de staten. Wel bij de bevolking zelf, waar zijn toespraken regelmatig als pamfletten rondgaan. Na een voorstel over het afschaffen van de drostendiensten (diensten die de boeren jaarlijks gratis voor de drosten moeten doen) wordt hij uit de Staten gezet. Hij probeert tevergeefs weer toegelaten te worden.

Ondertussen heeft hij veel contacten met medestanders die de Verenigde Staten een warm hart toedragen en zelfs met leiders uit de Verenigde Staten. Ook erft hij de landgoederen, o.a. Appeltern, van zijn vader na diens dood.

Als hij een pamflet leest die zijn ideeën ondersteunen, neemt hij contact op met diens schrijver, Frans van der Kemp. Al snel hebben zij een vriendschappelijk contact samen, en stellen zij samen 'Brief aan het volk van Nederland' op. Dit zorgt voor een opstand onder de bevolking die ervoor zorgen dat Joan Derk weer toegelaten wordt tot de Staten van Overijssel.

Hij krijgt het voor elkaar dat de Staten instemmen met het afschaffen van de drostendiensten. Hierna realiseert hij zich dat hij zijn familie te kort heeft gedaan en meer tijd met ze door wil brengen. Helaas is het van korte duur, Joan Derk van der Capellen sterft korte tijd hierna.

Uitgewerkte persoonlijke reactie

Het onderwerp van de tekst is de opstand van Joan Derk van der Capellen tegen de regering en stadhouder van Nederland. Omdat ik hier nog niet veel van wist, vond ik het interessant om te lezen. Van tevoren had niet verwacht dat het allemaal zo serieus was uitgewerkt. Het gaat vooral om de politiek in het boek, en dat vind ik jammer. Ik had verwacht wat meer van het leven te weten te komen uit die tijd, maar deze is maar minimaal beschreven en vooral geschreven uit het oogpunt van de hogere klassen uit de bevolking.

Doordat het verhaal zich in de 18e eeuw afspeelt, ligt het niet in mijn belevingswereld. Het leven was veel anders in die tijd en daardoor is het moeilijk voor te stellen hoe dat geweest moet zijn. Het gaat ook vooral om de politiek uit die tijd, een onderwerp dat me zelfs in deze tijd niet echt bezighoudt. Maar doordat het niet in mijn belevingswereld lag, was het wel interessant om te lezen, om deze manier krijg ik weer een heel ander beeld van mijn eigenste.

In het boek wordt zeker een visie uitgedragen op het onderwerp. De schrijfster heeft het geschreven uit het oogpunt van Joan Derk en diens standpunt. Hij is tegen de stadhouder Willem V en bovendien voor de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten. Er worden alleen maar argumenten vóór deze standpunt gegeven, als lezer krijg je dus niet beide kanten van de standpunten te weten.

De belangrijkste gebeurtenissen uit het boek zijn de toelating van Joan Derk tot de Staten van Overijssel en de uitgave van 'Brief aan het volk van Nederland'. Door zijn toelating tot de Staten komt hij in contact met mede- en tegenstanders en kan hij zijn standpunt uitdragen. Bovendien worden hierdoor zijn toespraken gedrukt als pamfletten en krijgt hij nationale en zelfs internationale bekendheid waardoor hij veel contact krijgt met medestanders, zoals Frans van der Kemp.

De uitgave van 'Brief aan het volk van Nederland' is natuurlijk het belangrijkste, hier gaat het hele boek naartoe en door deze 'Brief...' krijgt hij veel steun onder de bevolking die ervoor zorgen dat hij weer toegelaten wordt tot de Staten van Overijssel.

De gebeurtenissen vloeien wel uit elkaar voort, maar het verhaal is voor een groot deel opgebouwd uit brieven, en soms is het wel moeilijk te volgen van wie die brieven zijn, voor wie ze zijn, waarover het gaat etc. de gebeurtenissen zijn niet echt spannend omdat ik al wist waar het verhaal naartoe zou lopen, dit staat namelijk op de achterflap. Wel waren de gebeurtenissen interessant om te lezen, omdat, zoals al eerder gezegd, ik zo dingen te weten ben gekomen over een tijd waar ik van tevoren nog niets van af wist.

de gebeurtenissen hebben me niet aan het denken gezet, simpelweg omdat het allemaal al afgehandeld is en er niet meer over nagedacht hoeft te worden. Ik denk dat het verhaal ook niet geschreven is om over na te denken, maar gewoon omdat de schrijfster inzicht wilde verschaffen over een tijd waar zo weinig over bekend is. Af en toe moest ik wel worstelen om door de gebeurtenissen door te komen, omdat het allemaal over de politiek is. Gelukkig werden deze gebeurtenissen afgewisseld met schetsen van tijdgenoten van Joan Derk, zoals John Adams. Deze vond ik eigenlijk het meest boeiend om te lezen. Er wordt een korte schets gemaakt over het leven dat deze mensen leven. Ze hebben allemaal hetzelfde standpunt als Joan Derk. Soms komt hij zelfs in contact met ze en gaan ze een rol spelen in het verhaal.

Ik weet niet zo goed wat ik van de hoofdpersoon Joan Derk van der Capellen moet denken. Aan de ene kant is hij een held, omdat hij zich inzet voor de mensen die het slechter hebben dan hij en onderdrukt worden. Maar er is iets in zijn karakter (dat overigens erg duidelijk wordt in het verhaal) dat me niet helemaal aanstaat. Eerst drukt hij anoniem pamfletten, maar verder in het verhaal wil hij toch erkenning voor zijn werk. Natuurlijk is dit wel logisch, maar het gebeurt op zo'n manier dat het me niet helemaal aanstaat. Bovendien wil hij dat iedereen doet wat hij wil, als zijn neef hem iets weigert wordt hij zelfs boos op hem, terwijl ze altijd zo'n goede relatie hadden.

Ik vind het wel erg nobel wat hij doet voor de minder bedeelden onder de bevolking, maar ik weet niet of ik hetzelfde zou hebben gedaan. Hij loopt natuurlijk gevaar door zijn standpunten zo openlijk naar buiten te brengen. Hij is namelijk openlijk tegen de regering. Hij heeft een vrouw en een dochter en die brengt hij zo ook in gevaar, ik weet niet of ik het daar voor over zou hebben.

De andere personages worden allemaal niet zo duidelijk beschreven. Er komen op den duur ook zoveel verschillende personages in voor, dat het verhaal er niet duidelijker op wordt. Vooral in de brieven worden steeds andere mensen aangesproken, dat ik steeds na moest denken over wie die persoon nou eigenlijk weer is.

Het verhaal is niet echt ingewikkeld van opbouw. Er komen weinig tot geen flash backs in voor, alles wordt chronologisch verteld, van Joan Derk's geboorte tot zijn

dood. Op den duur wordt het verhaal grotendeels verteld door brieven, die Joan Derk geschreven heeft of aan hem geschreven zijn. Dit maakt het wel iets moeilijker, door alle namen die erin voorkomen. Dat is eigenlijk het enige moeilijke aan de opbouw van het boek, Joan Derk leert in de loop der tijd zoveel mensen kennen dat ik het niet helemaal bij kon houden. Dat het verhaal verteld wordt door brieven past wel bij het verhaal en vooral bij de tijd waarin het zich afspeelt. Het zijn passages uit authentieke geschriften vertaald naar hedendaags Nederlands en daardoor natuurlijk erg typerend voor die tijd.

Het verhaal wordt verteld vanuit Joan Derk's standpunt, in de hijvorm. Dit is wel jammer, omdat ik op deze manier alleen dingen te weten kwam te weten uit Joan Derk's standpunt. Er stonden ook wat brieven in van en aan de stadhouder Willem V, en er was ook een heel hoofdstuk aan hem gewijd, toch werd het standpunt maar eenzijdig bekeken.

Het is echt een verhaal met een begin en een einde. Het heeft dus een gesloten einde. Joan Derk van der Capellen sterft, en in de coda wordt beschreven hoe het verloopt met alle andere personages uit het boek en zelfs hoe het afloopt met de omstandigheden in Amerika. Ik vond dit wel fijn, hierdoor werd alles heel duidelijk en bleef ik aan het einde niet met vragen zitten.

Het boek boeide me zeer in het begin, maar dit nam af naarmate het verhaal vorderde. In het begin werd er veel verteld over de thuissituatie van Joan Derk en hoe zijn gedachtes waren. Daarna werd het erg politiek en vooral de brieven konden me niet echt boeien omdat er veel van hetzelfde instond. Aan het einde begon het weer meer te boeien, toen Joan Derk beseftte dat hij te weinig aandacht geschonken had aan zijn familie. Ook vond ik het boeiend om te lezen hoe het is vergaan met hem en de rest van de personages. Het persoonlijke gedeelte van het boek vond ik een stuk boeiender dan het politieke.

Het taalgebruik was vaak moeilijk en erg ouderwets. Dit past goed bij het onderwerp, het speelt zich af in de 18e eeuw en de personages hebben allemaal een hogere rang. Op deze manier kon ik mezelf beter inleven in het onderwerp, maar het werd er allemaal niet leesbaarder op.

Er zaten veel dialogen in het boek, in de vorm van brieven. Er werden weinig gebeurtenissen beschreven, wat ik jammer vond omdat ik deze een stuk boeiender vond dan de brieven.

Verdiepingsopdracht

Het boek heeft een grote relatie met de politieke achtergronden. Niet van deze tijd, maar wel van de tijd (eind 18e eeuw) waarin het verhaal zich afspeelt.

In deze tijd lag de politieke macht bij een gesloten klasse van regenten. Dit was ook zo in het boek. Joan Derk van der Capellen was lid van de Staten van Overijssel, een groep edelen die de helft van de macht in handen hadden. Willem

V was toen stadhouder. Maar de Republiek raakte erg verdeeld, er waren Oranje-gezinden die de stadhouders van Oranje (Willem V) steunden en er waren patriotten die tegen de stadhouder was. Joan Derk hoorde duidelijk bij de patriotten, hij was zelfs een van de eerste. Hij had veel weerstand in de Staten, de edelen waren voor het grootste gedeelte Oranje-gezinden. Door zijn 'Brief aan het volk van Nederland' zorgde hij voor een opstand onder de Nederlandse bevolking, waarna de Pruisen de Republiek kwamen helpen.

In deze tijd brak ook de Franse Revolutie uit. In sommige hoofdstukken van 'tijdgenoten' werden ook Franse mannen beschreven, die dezelfde ideeën hadden als Joan Derk, en die de revolutie aangewakkerd hebben. Aan het einde van het boek wordt ook de Franse Revolutie zelf als gebeurtenis aangegeven.

Ook speelt het onafhankelijk worden van de Verenigde Staten een belangrijke rol in het boek. De Verenigde Staten zijn Engels grondgebied, maar ze strijden ervoor om een onafhankelijke republiek te worden. Vele, waaronder Joan Derk, zijn medestanders van de Verenigde Staten. Op den duur worden ze dan ook onafhankelijk en krijgen ze hun eerste president: George Washington.

De sociaal-economische achtergronden spelen ook een belangrijke rol in het boek. In de 18e eeuw was er namelijk sprake van een standenmaatschappij in de Republiek. Het boek speelt zich bijna geheel af in de bovenste laag van de bevolking. Joan Derk is een edele en zit in de Staten, die geheel bestaat uit regenten. Ook de stadhouder Willem V speelt een grote rol in het verhaal. De onderste laag van de bevolking komt later aan de pas in het verhaal, ze voelen zich gesteund door Joan Derk en komen in opstand. Over de middelstand wordt eigenlijk niets gezegd.

Eind 18e eeuw ging het economisch slecht met de Republiek. Hier is echter niets van te merken, waarschijnlijk omdat het zich vooral afspeelt in de bovenste laag van de bevolking. Joan Derk van der Capellen en zijn kennissen lenen zelfs geld uit aan de Verenigde Staten, niet echt een teken dat ze het zelf economisch slecht hadden.

Ook de culturele achtergronden komen naar voren in het boek, al is het in mindere mate. In het begin van het boek wordt het empirisme genoemd. De grootvader van Joan Derk, Reinier Derk van Bassenn, was namelijk aanhanger van John Locke, de grondlegger van het empirisme. Hij speelde een belangrijke rol in de opvoeding van Joan Derk en voedde hem dan ook naar zijn normen op. Dit empirisme heeft weer bijgedragen aan de Verlichting, iets waar Joan Derk zich later voor interesseerde. Hij vertaalde zelfs boeken van Engelse Verlichters naar het Nederlands, om ook de bevolking warm te maken voor diens ideeën.

Ook komt het sentimentalisme aan bod. De Franse filosoof Jean Jacques Rousseau speelt namelijk ook een bescheiden rol in het verhaal, en hij was weer

één van de grondleggers van het sentimentalisme.

De relatie met de literaire stromingen en ontwikkelingen is nihil. Het boek is niet echt standaard te noemen in deze tijd. Hella S. Haasse heeft een duidelijk beeld willen schetsen van een bepaalde periode, en deze schrijfwijze is niet in te delen in één van de literaire stromingen. Het is ook niet echt een roman, meer een geschiedkundig document. Natuurlijk heeft ze er wel bepaalde aspecten bij verzonnen, maar het wordt nergens echt een roman.

Joan Derk is eigenlijk zijn hele leven zich aan het verzetten tegen de Republiek. Hij komt op voor zijn medemens en heeft het beste met iedereen voor. De thematiek is dus verzet en naastenliefde. Op het laatst beseft Joan Derk dat hij zijn familie te kort heeft gedaan, het gaat dus ook over de liefde voor de familie. Maar deze wordt weer naar de achtergrond geschoven, zijn gevoel van verantwoordelijkheid speelt weer op. Hij voelt zich echt verantwoordelijk voor de stand van zaken in de Republiek.

Hij heeft ook veel vrienden, zij steunden elkaar in hun strijd tegen het onrecht en wezen elkaar terecht als dat nodig was.

Het boek heeft een ondertitel, 'Kroniek van een leven'. De schrijfster benadrukt dat ze een duidelijk en realistisch beeld wilde schetsen over het leven van Joan Derk van der Capellen.

Zie secundaire literatuur

Hella S. Haasse heeft een fascinatie voor geschiedenis. Ze maakt vaak gebruik van autobiografische gegevens, omdat ze denkt dat de echte wereld veel interessanter is dan de beschreven wereld in boeken. Voor haar verhalen maakt ze dan ook veel gebruik van authentieke documenten over de tijd waarover ze schrijft. Ze probeert het dan zo realistisch mogelijk beschrijven, zoals het echt gebeurt is. Maar ze denkt dat het nooit helemaal zoals het is lukt, omdat er verschillende visies op verschillende onderwerpen.

Ze probeert elke keer weer de vorm te variëren van elk boek dat ze schrijft.

Het boek is dan ook typerend voor haar literatuuropvatting. Het is geschreven in een periode in de geschiedenis die haar zeer interesseert, ze heeft meerdere boeken geschreven over dit onderwerp. Het is ook zeker autobiografisch, Joan Derk van der Capellen was een belangrijk persoon in de 18e eeuw en hij heeft ook echt de pamflet 'Brief aan het vol van Nederland' geschreven. Ook heeft ze voor dit boek gebruik gemaakt van authentieke documenten en hieruit passages gehaald voor in haar boek. De rest heeft ze er zelf bij verzonnen en is het haar goed gelukt om dicht bij de werkelijkheid te blijven, denk ik. Dit benadrukt ze ook nog eens met de ondertitel: 'Kroniek van een leven'.

Het oeuvre van Hella S. Haasse

Het oeuvre van Hella S. Haasse is erg omvangrijk. Ze schreef meer dan 50 boeken. Ik heb haar meest belangrijke werken eruit gezocht en ongeveer de plaats bepaald van het boek.

- Stroomversnelling (1945)
- Oeroeg (1948)
- De scharlaken stad (1952)
- De ingewijden (1957)
- Een nieuwer testament (1966)
- Huurders en onderhuurders (1971)
- Mevrouw Bentinck of Onverenigbaar van karakter (1978)
- Berichten van het blauwe huis (1986)
- Schaduwbeeld of het geheim van Appeltern (1989)
- Heren van de thee (1992)
- Fenrir (2000)

Hella S. Haasse heeft al vele boeken geschreven, ze had dus al veel ervaring toen ze 'Schaduwbeeld of het geheim van Appeltern' schreef. Aan de titels van de andere boeken te zien schrijft ze veel over geschiedkundige onderwerpen.

Zie recensie

De recensent vindt het een zeer uitgebreid boek en hij heeft een beter inzicht gekregen in de gebeurtenissen en personages in de 18e eeuw. Hij vindt dat Hella S. Haasse de verbeelding heeft geprikkeld met het boek en dat de personages en gebeurtenissen glans hebben gekregen, het is dus niet meer iets saais uit geschiedenisboeken maar het is echt een verhaal geworden.

Voor een gedeelte ben ik het met de recensent eens. Het is zeker een uitgebreid boek en de politiek uit de 18e eeuw wordt tot in het detail beschreven, ik heb daar dan ook veel van geleerd. Ik vind alleen niet dat het echt een roman is, een boeiend verhaal. In het begin en het einde wel, maar het midden bestaat vrijwel alleen uit briefwisselingen en geschiedkundige feiten.

Evaluatie

Al met al vond ik het een zeer interessant boek. Ik wist vrijwel niets van deze periode en op deze manier heb ik er meer inzicht in gekregen. Het boek bevatte boeiende stukken, zoals het begin, einde en de schetsen van tijdgenoten, maar ook erg saaie stukken waardoor ik me heen heb moeten worstelen, zoals de brieven. Al met al was het best een aardig boek, maar niet echt een aanrader. Bovendien las het niet lekker weg door het moeilijke taalgebruik en de vele personages die er in voor kwamen.

De beschrijvingsopdracht vond ik niet moeilijk, ik wist tijdens het lezen al goed wat

ik goed en minder goed en moeilijk en minder moeilijk vond aan het boek. Ook met de verdiepingsopdracht had ik niet veel moeite. De politieke achtergronden zijn erg duidelijk in het boek, evenals de sociaal-economische achtergrond. De culturele achtergrond was in mindere mate aanwezig, maar nog niet lastig om te vinden. Verder sloot het boek goed aan bij de literaire opvatting van de schrijfster. Het enige lastige aan de verdiepingsopdracht vond ik het vaststellen van de thematiek. Deze werd niet echt duidelijk, Joan Derk van der Capellen had geen duidelijke reden waarom hij het zo voor de minderheden opnam.

Secundaire literatuur

Schrijver: Haasse, Hella S.

Bron: Hel Vrije Volk

Publicatiedatum: 17-06-1978

Recensent: Frank van Dijk

Recensietitel: Ik wil de verhouding tussen mensen laten zien

"Ik werk meestal aan tafel," zegt Hella S. Haasse (60). "Ik heb hier wel een kamertje, maar daar staan zoveel boeken en papieren, dat ik er zelf niet meer in kan." een smaakvol ingerichte flat aan de rand van Den Haag, klassiek en modern in perfecte harmonie. Aan de wand twee achttiende-eeuwse portretten, voorouders van de man van de schrijfster. (De broer van de afgebeelde Willem van Lelieveld, Frans, richtte in "zeventienzoveel" te Leiden de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde op.)

Uit veel van de boeken van Hella Haasse blijkt haar voorkeur voor de achttiende eeuw. Haar vorige boek, "Een gevaarlijke verhouding of Daal-en-Bergse brieven" heeft dat tijdperk tot grondslag, terwijl de pas verschenen, bijna vijfhonderd bladzijden tellende dikke pil "Mevrouw Bentinck of Onverenigbaar van karakter" (ondertitel: "Een ware geschiedenis") zich volledig in de eerste helft van de achttiende eeuw afspeelt. Het boek is, zoals de ondertitel al aangeeft, geen roman. Hella Haasse heeft het leven van Charlotte Sophie, gravin von Aldenburg die in 1733 met Willem Bentinck trouwde, gereconstrueerd aan de hand van brieven en journalen; daartoe bracht ze vele dagen door in archieven in Den Haag, Arnhem, Londen en Duitsland, maakte ze "verschrikkelijk veel aantekeningen" en las ze boeken voer die tijd.

"Je moet een hoop historische achtergronden natrekken," zegt ze, "bepaalde omstandigheden toch eventjes nader bekijken. Het was de rijksarchivaris in Arnhem die mij heeft gewezen op het bestaan van de grote hoeveelheid documenten over Charlotte Sophie. Ik was eerst ook niet zeker wat ik ermee zou gaan doen: een roman, een essay, maar naarmate ik meer van die brieven las, werd het zo boeiend, dat ik het toch maar zo heb gedaan: een boek opgebouwd uit

oorspronkelijke stukken. De correspondentie was zó aardig, zó levendig; ik was er zó verrast..."

Geboeid

- Wat boeit u zo geweldig in die achttiende eeuw?

Hella Haasse: "Het is het tijdperk van verlichting; er waren ontwikkelingen die voor het denken in onze tijd erg belangrijk geweest zijn. In de negentiende eeuw is er weer enorm veel vertroebeld wat de menselijke emancipatie betreft, maar honderd jaar daarvoor waren ze geweldig ver."

- Maar u heeft ook voer andere tijdperken geschreven; "Het woud der verwachting", veertiende eeuw, "Een nieuwer testament", klassieke oudheid....

Hella Haasse: "Ach, er zijn altijd bepaalde tijdperken waar je door geboeid wordt; de late middeleeuwen, de klassieke tijd, dat zijn tijdperken waar ik veel over gelezen heb. Je hebt een bepaalde voorstelling die je verbeeldingskracht aan het werk zet. Ik heb wel altijd geprobeerd te werken op basis van de historische werkelijkheid, maar steeds anders. Het woud der verwachting" schreef ik in 1949, dat is nog een ouderwets geschreven boek: rechttoe, rechtaan verteld, met alles erop en eraan, ik sloeg niets over; het was heel traditioneel, hoewel het mij genoeg doet dat het nog steeds wordt gelezen. Later, bij andere historische onderwerpen, heb ik geprobeerd de vorm telkens te variëren. Dat heeft te maken met mijn instelling tegenover het schrijven. "De scharlaken stad" heeft een kaleidoscopische opbouw: zes hoofdfiguren, die elk evenveel aandacht krijgen. De hele gang van zaken is steeds bekeken vanuit het bewustzijn van degene die aan de orde komt. In "De tuinen van Bomarzo" heb ik geprobeerd een roman te schrijven alsof het een essay was; het lijkt een wetenschappelijke beschouwing, maar in feite is het natuurlijk een roman. "Een nieuwer testament" is weer op een andere manier gedaan; dat boek kun je niet navertellen, je kunt het echt pas tot je nemen als je het helemaal gelezen hebt. Het is een ambitie van veel schrijvers om een tekst te maken die dat effect heeft.

"Daal-en-bergse brieven" is ook een soort historische roman, maar volgens mij is het weer een essay verkleed als roman. "Mevrouw Bentinck" is geloof ik ook een roman, maar ik denk dat het boek zo dicht mogelijk tegen de werkelijkheid aan zit, dat je niet verder kunt gaan. Er zit natuurlijk wel een bepaalde redactie in: ik heb er niets aan toegevoegd, maar wel dingen weggelaten. Sommige dingen kon je afleiden uit de documenten, net zoals in een detective moest je deduceren en combineren. Er zit ook een element van fictie in: ik denk dat het plaatsgehad heeft, maar of het nu echt zó was, nee...."

- Is het uw ideaal om de werkelijkheid in uw boeken zo dicht mogelijk te benaderen?

Hella Haasse: "Ik denk dat dat niet mogelijk is. Ieder mens neemt dingen waar en projecteert tegelijk. Tien mensen hebben tien visies. Ik vind het gewoon leuk om

het te proberen; ik denk aan Du Perron, die in de jaren dertig "Schandaal in Holland" schreef; hij heeft toen veel gebruik gemaakt van dagboeken en brieven; dat was een boek dat me altijd erg aan stond. Vaak is wat je in documenten vindt boeiender dan wat je uit je duim zuigt."

- De werkelijkheid overtreft de fantasie van de schrijver?

Hella Haasse: "Dat is heel vaak zo. In de tram hoor je wel eens mensen praten, dan denk je: wat zou daar achter zitten. Iedere schrijver baseert zich toch altijd op autobiografisch materiaal. Je gaat toch altijd uit van je eigen visie, je eigen gedachten. Niets is interessanter dan het oneindig aantal mogelijkheden in de mensen, verhoudingen tussen mensen, die wisselwerkingen. Het voordeel van historisch materiaal is dat je die wisselwerking eruit kunt lichten, in je eigen tijd zit je als het ware onder de oppervlakte van het gebeuren.

Ze zeggen wel, dat ik niet actueel-geëngageerd ben. Wat ik wil is: verhoudingen tussen mensen laten zien. Zo'n boek is eigenlijk een klein model van de werkelijkheid; veel mensen tasten in het duister over het verband tussen hun omgeving en hun individuele ontwikkeling, dat wil ik laten zien. Het komt er eigenlijk altijd uit; ik denk omdat het mezelf interesseert; het speuren naar verbindingen is een van de drijfveren bij het schrijven, maar het is niet allemaal zo uitgekend. Pas als ik ga schrijven, dan ben ik er heel bewust bij."

- Hoe werkt u?

Hella Haasse: "Ik heb een ontzettende hoop notities, kleine stukjes tekst, chaotische waarnemingen, maar dan zie ik nog niet hoe het allemaal bij elkaar hoort. Zodra ik dat zie, heb ik wel de indruk waar de spanningspunten komen te liggen. Ik schrijf altijd met de hand, dat gaat sneller en je hebt meer contact met het materiaal. Pas later ga ik uittikken, en dan gebeurt er nog een hoop mee, daarna tik ik het weer uit. Het duurt meestal jaren voordat ik het durf af te stoten."

- Staat de vorm al vast als u begin te schrijven?

Hella Haasse: "Ja, ik kan niet echt gaan schrijven voordat ik dat weet. De aantekeningen hebben betrekking op personen, gegevens, de dingen die achter het werk liggen. In dat stadium worstel je wel met de gedachte in welke vorm je je verhaal gaat gieten. De vorm moet overeenkomen met het materiaal, je moet denken: in deze vorm kan ik wat ik zeggen wil het beste uitdrukken. Ik houdt in het algemeen van een vorm als een mozaiek, een legkaart, waardoor een geheel ontstaat. Erg experimenteel schrijf ik niet, het zit meer in de constructie. Ik ben niet iemand die een vooruitstrevende indruk zal maken."

Functie

- In 1954 schreef u (in "Zelfportret als legkaart"): "Alle tekenen wijzen erop dat wat de creatieve mens van deze tijd boven alles bezighoudt, dit is: hoe de kunst haar bevrijdende functie te hergeven, hoe haar weer te doen zijn een aansporing tot hulpmiddel bij het beleven van een katharsis. Dit inzicht overheerst: de

noodzakelijke taak van afbreken, ontluisteren, aan de kaak stellen, om de wille van de waarheid, is vervuld."

Hella Haasse, "Ontmaskeren heeft wel degelijk een functie. Als iemand de uitsluitende begaafdheid heeft, dat te doen, is dat wel waardevol, maar over het algemeen valt het mij op, dat de grote klassieke werken tegenstrijdigheden in zich verenigen, dat er een harmonie kan ontstaan uit dingen waarvan je nooit gedacht had dat ze samen zouden gaan. In de muziek komt dat het duidelijkst naar voren." - Maar in de jaren vijftig deden kunstenaars toch niets anders dan oude waarden ontmaskeren?

Hella Haasse: "Ik geloof dat de atonale poëzie erg bevorderend is geweest voor de poëzie; de vastgelopen manier van verzen maken werd doorbroken en dat heeft ook invloed gehad op het denken. Dat heeft zeer bevrijdend gewerkt. Maar ik hoorde niet meer tot de jongeren in de jaren vijftig. Ik was al in de dertiger jaren gevormd, in de vooroorlogse periode; het zou voor mij een kunstmatig karakter krijgen als ik geprobeerd had me in de stijl van de jongeren te uiten. Bovendien was ik in de jaren dertig in Indië; ik heb daar op de middelbare school gezeten. Je leefde een beetje buiten de ontwikkelingen hier om. Wat culturele stromingen betreft was je helemaal aangewezen op je naaste omgeving; via leraren kregen we met name Ter Braak, Du Perron, Vestdijk, Slauerhoff, Bordewijk en Van Schendel te lezen, maar ik heb de indruk dat de leerlingen hier in Nederland er veel dichter bij stonden."

Recensie

Schrijver: Haasse, Hella S.

Titel: Schaduwbeeld, of Het geheim van Appeltern : kroniek van een leven

Jaar van uitgave: 1989

Bron: Algemeen Dagblad

Publicatiedatum: 19-10-1989

Recensent: Bram Versteegt

Recensietitel: Meer dan alleen een biografische roman

In de nacht van 25 op 26 september van het jaar 1781 klonken opgewonden stemmen in de straten van enkele Hollandse steden. Op allerlei plaatsen trof men anonieme pamfletten aan met de titel Aan het volk van Nederland. Burgers groepten samen en lazen, woedend of verrukt, de eerste, historisch geworden, zin: "Het is, mijn waarde medeburgers, niet sinds gisteren of eergisteren dat men u bedriegt en mishandelt."

De brief was een roep om vrijheid voor de burgers en een aanklacht tegen de heersende kliek. De zwakke stadhouder Willem V en diens voogd, de hertog Van Brunswijk Wolfenbüttel, die van het volk de spotnaam de Dikke Donder kreeg, werden 'heerszuchtige lieden' genoemd. Zij kregen in striemende bewoordingen de schuld

van de slechte toestanden in de door oorlogen met Engeland geteisterde Unie.

Verboden

De verspreiding van het pamflet werd onmiddellijk op straffe van verbanning verboden. Toch ging het van hand tot hand. Wie was de schrijver, vroeg men zich af. Wie was deze democraat, die de revolutie durfde prediken in de gezapige Republiek der Verenigde Nederlanden. Zich keerde tegen de regentenkliek die de burgers durfde behandelen

"als hun ossen en schapen, welke zij naar hun goeddunken òf scheren òf ~~slachten~~ en mogen."

Geheim

Het bleef een goed bewaard geheim. Pas eeuwen later schreven geschiedkundigen het pamflet toe aan Joan Derk baron van der Capellen tot den Pol. De schrijfster Hella S. Haasse heeft zich verdiept in het leven van deze strijdbare, in Tiel geboren, edelman, die in de tweede helft van de achttiende eeuw een belangrijke leider was in de strijd van de Patriotten tegen het stadhouderschap.

Overwoekerd

Door hem geboeid verzamelde Hella S. Haasse talloze historische feiten en brieven en bezocht zij de plek waar het pamflet was geschreven: huize Appeltern, nu een overwoekerd terrein waar slechts een bijgebouw herinnert aan het voormalige ridderkasteel.

Na haar zoektocht in de historie beschreef zij in de kroniek *Schaduwbeeld of Het geheim van Appeltern*, hoe de edelman-politicus ertoe kwam om samen met zijn vriend, de predikant François van der Kamp, de opzienbare brief te schrijven.

Grootvader

Van der Capellen groeide op terwijl de geest der revolutie waarde door Europa en in de Verenigde Staten. Zijn karakter werd gevormd door zijn erudiete grootvader en zijn vader, die zijn zoon verachtte om zijn ziekelijkheid. Volwassen geworden zette hij zich, hoewel tobkend met zijn gezondheid, doelgericht in voor democratische vernieuwingen in de republiek en voor erkenning van de Verenigde Staten.

Verwijdering

Als lid van de Staten van Overijssel had hij vaak afwijkende politieke standpunten. Dat bracht hem in conflict met de stadhouder en leidde zelfs tot zijn (tijdelijke) verwijdering uit de Staten.

De schrijfster veroorloofde zich bij het schrijven enige vrijheden, waardoor de verbeelding wordt geprikkeld. Allengs verdwijnt hierdoor het stoflaagje dat de geschiedenis bedekt en krijgen mensen en gebeurtenissen glans en kleur.

Tijdgenoten

Het boek is ook meer geworden dan een biografische roman. Hella S. Haasse plaatste de strijdbare politicus temidden van tijdgenoten, zoals de Engelse politicus John Wilkes, de Amerikaanse president John Adams en de Franse diplomaat Pierre Caron de Beaumarchais; nieuwlichters met wie hij contact onderhield en die grote invloed op hem hadden. Hun briefwisseling is in het boek opgenomen. Daardoor opent de kroniek een wijder uitzicht op de geschiedenis. Zij legt de gedachten en handelingen bloot van strijdbare mensen die in een roerige periode in hun land de basis legden voor een democratische samenleving.